

Siniša Vuković
Split

PROMIŠLJANJE ČAKAVŠTINE NA PRIMJERU DVIJU NOVIH ČAKAVSKIH KNJIGA

Čakavska je književnost posljednjih godina doživjela svoju ekspanziju. Objavljeno je nekoliko desetaka pjesničkih zbirki i dijalektalnih rječnika, od kojih se za mnoge može reći da su dosegli visoku umjetničku razinu (ako o pjesništvu je riječ), te da su napisani na zavidnoj stručnoj razini (ako o rječnicima je govora). Međutim, nasuprot svojevrsnoj hiperprodukciji čakavskih pjesmotvora, stoji hipoprodukcija proznih čakavskih uknjiženih ostvaraja. Zato ćemo se na ovom mjestu pozabaviti s dva dijalektalna rada – s jednim pjesničkim i jednim proznim – istodobno promišljajući vrijeme i kontekst unutar kojih oni potražuju svoj kamenčić u mozaiku književnog pamćenja.

Dobrića Franetović Kuzmić: *ŠKOJI MOJI GREDU ZA MENUN*
Književni krug, Split, 2004.

Pisanje o artistskim dosezima neke od mnogih dijalektalnih knjiga, pisca dovodi do pred prag iskušenja. Javno govorenje o pjesničkom dostignuću jedne čakavske zbirke pjesama, govornika dovodi pred veliku dilemu. Naime, treba li o knjizi čakavskih pjesama govoriti čakavskim ili standardnim jezikom? Jer o čakavštini je riječ. Naravno, svatko će se radije opredijeliti za standard, jer je to nekako ozbiljnije, primjerenije, službenije, a čakavštini će se prepustiti da progovori iznutra. I kao što se standardnim jezikom ni izbliza ne mogu prikazati emocionalna stanja otočana i primoraca, težaka i ribara, tako se ni čakavštinom ne može primjereno odgovoriti na stručna pitanja, koja neizbježno otvara svaka rasprava o jeziku ili poeziji. U tom slučaju jezik je jeziku prepreka, jezik se jezikom liječi.

U prilici smo dočekati još jednu vrijednu čakavsku pjesničku zbirku; u vremenu smo kad čakavština – nakon mnogih simptoma neizlječive bolesti – nekako paradoksalno doživljava svoju pravu renesansu. Kad je posvemašnji muk i tek sporadični poetski dijalektalni kliktaž označavao životarenje čakavske pjesničke vrste; kad je, dakle, šutnja bila glasnjija od glasa i glasanja samog, iznjedrile su se mnoge stihozbirke pisane vernakularnim govorom, pojavile su se značajne i nerijetke začinjavačke zvijezde, koje su puninom svojega sjaja zablislale na čakavskom Parnasu dalmatinske nam provenijencije. Jedna takva *stella*, koja i bez teleskopa se vidi, jest Dobrića Franetović-Kuzmić.

Zbirka *Škoji moji gredu za menun* u svim se svojim segmentima čakavskog pjevanja uklapa u kurentne tendencije suvremene hrvatske pjesničke zbilje, koja zbilja zaogrnutu je, razumije se, dijalektalnim plaštem. Već samim inzistiranjem na motivu otoka i otočnosti – koji je postavljen kao kamen zaglavni već u naslovu – nedvosmisleno se sugerira u kakvom je ozračju ukopana pjesnička zbirka Dobrile Franetović-Kuzmić. Posljednjih mjeseci objavljene su čak dvije čakavske zbirke koje naslovom sugeriraju inzularni arhipelag iliti bodulski areal. Prva od njih je *Sarce u sarcu mojega škoja*, autorice Marice Gamulin, koja pjeva jelšanskom čakavštinom, a druga je *Škuoj* Ivice Jakšića Pukota, kojemu je jezično polazište idiom bračkog Bola. Svima je zajednička dominantna crta oslobađanja jezika djetinjstva, jezika matere i jezika zatočenog u čvrstom stisku standardnog jezika. Standard pritišće sa svih strana: iz školskih klupa, iz sveprisutnih medija, iz opće komunikacije u kojoj sramežljivo se, gotovo slučajno, čuje ono naše “ča”, koje sve manje “slaje zvoni”, kako bi to fino ilustrirao Tin Ujević. Poezija Dobrile Franetović-Kuzmić, kao i poezija mnogog čakavskog pjesnika, glas je za iskon, glas je za jezik koji je i po postanku i po tretmanu onemoćali starac, nesamostalan u egzistencijalnim uvjetima i nemoćan pred mlađim, snažnijim i postojanijim trendovima.

Jak utjecaj štokavskog bremena na našim otocima osjeća se čak vrlo eksplicitno i u ovoj zbirci. Jer, Dobrila Franetović-Kuzmić je nekoliko štokavskih pjesama implantirala u čakavsko tkivo svojega kanconijera. To nije slučajno, niti je to novina. I Ljerka Car-Matutinović iz Crikvenice redovito svoje čakavsko stihovlje “ojačava” pjesmama na standardu, dok Drago Štambuk, primjerice, ide obrnutim putem. On kao začim svojim štokavskim zbirkama dodaje čakavske pjesme ispjevane govorom rodnih Selaca na Braču, a recentan slučaj interferencije čakavskih i štokavskih pjesama imali smo u knjizi *Kojin jazikon ili Quo vadis* mladog vrbanjškog pjesnika Mikija Bratanića. I u pogledu dovođenja standarda u vrlo izravan i neposredan suodnos s dijalektom, te reperkusijama koje se u takvoj reakciji imaju dogoditi, knjiga *Škoji moji gredu za menun* Dobrile Franetović Kuzmić uklapa se u kontemporalnu aktivnost pjesničkog bavljenja unutar maritimnog dijela Lijepe naše.

Jezik kojim su ispisane ove pjesme vrlo je raznolik i djeljiv u svojim stratumima. Zapravo, riječ je o dva jezika, čakavskom i štokavskom, a ovaj čakavski kočoperi se s čak dva dijalekta. Kako je otac ove poetese iz Staroga Grada na Hvaru, iz Pajiza, a majka iz Vele Luke na Korčuli, ne čudi nas bilingvalnost njezina patrimonijalnog zova. Dobrila Franetović-Kuzmić piše i *veloluškon* i *starogrojskon* čakavicom, ali ćemo naći i povremenih pucnjeva splitskoga govora, govora grada u kojem pjesnikinja živi i radi. Razlikovanje svih tih segmenata čakavskog izraza u ovoj zbirci umnogome je olakšano, budući da je vrlo preciznu i, k tome, odgovarajuću akcentuaciju obavila prof. Katja Tresić-Pavičić. Pojava kratkouzlaznog akcenta vrlo je jasan signal i simptom adstrata, koji se jasno manifestira u vidu progresija štokavskih obilježja u čakavski meritum. Dosljednost odabira jednog od spomenutih jezika provođena je iz pjesme u pjesmu, a nismo zabilježili slučajeve koineizacije, gdje bi se unutar istog pjesmotvora miješali elementi svih rečenih idiomatskih obilježja.

Kao i većina čakavskih pjesama, i ove su pisane slobodnim stihom. Slobodan stih nam se i čini primjerenijom poeziji regionalnog odjeka, makar se u novije vrijeme bilježe zapaženi rezultati u čakavskoj poeziji, sonetistici primjerice (Vlasta Vrandečić-Lebarić, Neva Kežić, Milorad Stojević, malenkost niže potpisanog ovaj put izuzimamo). Usprkos udaljavanju od

strogih metričkih organizacija pojedine strofe, Dobrila je Franetović Kuzmić postigla zavidnu ritmičku motoriku i protočnost stiha. U gradbi pjesme, pored ostalih kriterija, ona dosta pomnije polaže upravo strukturi iste. Svjesna važnosti same arhitektonike pjesme, tek kad izvrši primjerenu kostursku podjelu, poetesa pristupa lijepljenju metaforičkih izraza i fraza tipičnih za kakvu drugu pjesničku figuru.

S obzirom na to da je čakavština sama po sebi svojevrsni relikv, te da je sredstvo izraza, logično je da je njezino bavljenje angažirano oko oživljavanja zaboravljenih stvari i pojava, kao i onih stvari koje imaju sklonost hoda k zaboravu. U njezinom fokusu nerijetko se nalaze srceparajuće lamentacijske etape, koje često ne odoljevaju patetici svake vrste. A patetika je svakako nedobrodošla unutar granica gdje vlada poezija. Dobrila Franetović-Kuzmić je ispravno odvagala kriterije i nije dopustila da je u snažnim plimnim valovima preplavi patetična crta. Nostalgija je nešto drugo, tj. ono što je tolerantno i što je dobrodošlo u čakavski pjesnički diskurs. Mnoštvo je mjesta na kojima se mogu primijetiti takva pjesnikinjina određenja, a mi ćemo izdvojiti dojmljivu sliku iz pjesme *Turta*:

“Svaki rođendan
bila je turta
i prošek

Je da je turta
bila manjo
ča son jo bila
većo”

Dobrila Franetović-Kuzmić ne bježi ni od gotovo epskog prisposobljanja o vremenu i vremenima koja su iza nas. Ili iza nje. Ona se pjesmom sjeća davnih dana svojega djetinjstva i stihovima ispisuje dojmljiv spomenar prepun uspomena i pamćenja. I trajanja.

Važan aspekt knjige *Škoki moji gredu za menun* jest pomnjivo pripremljen glosarij na njezinu koncu. U njemu se nalaze zaboravljene riječi – ili izrazi koji se rijetko koriste, a nepoznati su širem krugu korisnika – i obrađeni su vrlo minuciozno. Obrađeni su, zapravo, onako kako se to i priželjkuje u jednom reprezentativnom izdanju kojemu teži ili sam autor ili izdavač. Biblioteka Čakavska rič unutar Književnoga kruga Split unaprijed inzistira na stručno obrađenim rječničkim natuknicama, pa ne čudi pojava precizne i, rekosmo, pouzdane akcentuacije, kao ni osnovnoga gramatičkog opisa svakog članka unutar glosarija. Imenice imaju pridodan genitiv i rod, glagoli prvo lice prezenta, a pridjevi oblike riječi u sva tri roda, dok su ostale vrste riječi također okarakterizirane pripadajućim tipom. Kako smo i iz dosadašnjeg dijela ovog napisa vidjeli da je leksik zbirke poprilično kompleksan i razveden, pokraj svake riječi unutar glosarija pridodana je kratica koja označava pripadnost dotične nekom od spomenutih idioma. Ovako obrađena leksikološka građa može imati status zasebnog djela, koje u svakom slučaju valja podržati.

I na koncu, *summa summarum* možemo konstatirati kako je poetesa Dobrila Franetović-Kuzmić izašla pred javnost s jednim zrelim i potentnim djelom, koje na dostojan način prezentira govore kojima se služi, svojevrsni je spomenik i njoj samoj, a na osobit način i izdavaču koji je prepoznao vrijednost i približio je publici.

Slavko Pijerov: *VILIN KRUG*

Tiskara Jakovčić, Buje, 2004.

Čakavština danas svoje ruke pruža u tri smjera. Jedan je pjesnički i on je kudikamo najrazvedeniji, drugi je leksikografski, i u posljednje vrijeme sve se češće publiciraju vrijedni i dobri dijalektalni rječnici, a treći krak pružanja čakavštine u suvremenu izvanuporabnu zbilju jest prozna književna vrsta. Knjiga *Vilin krug* Slavka Pijerova doprinos je upravo toj najslabije razvedenoj čakavskoj obali.

Čakavska je novelistika uvijek bila u znatno slabijem položaju negoli čakavska poezija. Gotovo da su ta dva književna medija naprosto neusporediva. Jer, poezijom su se bavili literati čiji se umjetnički doseg kretao u rasponu od klasika do pučkoškolca, od vrsnog pjesnika koji svoju versifikaciju kuje u strogim formama kitične organizacije i sroka, do kakvog plebejskog pjesnika kojemu su emocije i htijenje ispred racija i realnosti. Čitali smo unutar čakavske lirike pjesmotvora vrhunske literarne kakvoće, ali i onih čiji sadržaj ne pruža otpora, čija osovina nije izdržljiva ni za manja umjetnička opterećenja. U proznom čakavskom arealu slika je bitno drugačija, crno-bijela, pa se knjiga *Vilin krug* Slavka Pijerova može i mora unaprijed promatrati kao štivo vrijedno pažnje i čitanja.

Spominjući maločas čakavsku novelistiku, predmnijevali smo ponajprije novinsku aktivnost koja se može uglavnom pratiti na stranicama lokalnog dnevnika. Međutim, ni ta žurnalistička nastojanja čestimice nisu plod artizanskog nadahnuća, nego su prije izvršavanje dužnosti, iliti ispunjavanje unaprijed preuzete obveze. Zato se ne može reći da u posljednje vrijeme reaktivirana i revitalizirana "rič po domaću" uistinu živi i dosimlje one grane koje su u samom startu zamišljene i planirane. Pamtimo ostvaraje Marka Uvodića i Ivana Kovačića, dio opusa Miljenka Smoje, ali nema izvjesnog klasika koji i danas aktivno piše na tragu imenovanih vedeta čakavskog i dijalektalnog dalmatinskog proznog izričaja. Portretiranja pojedinaca i kolektiva, tradicije i podneblja pronašli smo u njihovim djelima, a kasniji pokušaji zadržali su se uglavnom u kalupu loše izlivenne kopije.

Slavko Pijerov išao je svojom stazom pokušavajući utabati vlastiti put i smjer kretanja, lišen ovisnosti o prijašnjim opusima razvikanih autora. Osim toga, njegova ambicija nije ni bila konkurencija kurentnim tendencijama, njegov naum nije bio hod ukorak s literarnom praksom oficijelnih književnika, nego je na nagovor svoje učiteljice i prijateljice želio otvoriti škrinju sjećanja, *bavul* pamćenja i uspomena iz djetinjstva, te ih "domaćim" riječima prikazati na lijep i dopadljiv način. Samo, u toj je neposrednosti i neopterećenosti Slavko Pijerov postigao rezultat ravan mnogim uglednijim književnicima, koji književnici streme osjetnijoj recepciji među publikom i značajnijoj identifikaciji na karti hrvatskih – ili, ne daj Bože, svjetskih – književnika.

Iako Pijerov, eto, nije počeo pisati sa željom da apriorno postane književnikom, knjiga *Vilin krug*, nadalje, u magmu aktualnih književnih refleksa uklapa se upravo po vrsti književnog izraza koji je odabran za njezino oživotvorenje. Danas je najpopularnija vrsta kratka priča, tzv. *short story*, koja inzistira na konciznosti izriječka i nevelikom broju likova. Mnogi se suvremeni hrvatski prozaik – nakon što je popularnost romana malko stagnirala, ali se sad iznovice budi – okušao u sastavljanju tih kraćih proznih formi. Fenomen popularnosti priča kraćeg daha sa stanovišta književnih teoretičara opravdava se novonastalim sociološkim situacijama, u kojima dominiraju lapidarnost izraza i brzina

komunikacije. Tome ponajvećma pridonose e-mail poruke i svakako SMS javljanja, pa je u propupaloj aktivnosti čitanja na prijelazu stoljeća forma kratke priče, novele ili pripovijesti bila najbliža načinu masovne komunikacije.

Drugi je jedan trenutak koji knjigu *Vilin krug* gura i nameće u kontekst suvremene književne zbilje u Hrvatskoj. Naime, raščlanimo li koju od priča Slavka Pijerova na manje dijelove ili minicjeline, opazit ćemo mnoštvo partikula koje koketiraju s oblikom i fluidom pjesme u prozi. Ta se forma također na velika vrata uvlačila posljednjih godina u samu srž književnog bavljenja, nakon što je interes za pjesmu u prozi pomalo splasnuo poslije vrhunaca njezine umjetničke konzumacije šezdesetih i sedamdesetih godina sad već pokojnog stoljeća. Neslučajno je učinak pjesme u prozi sumiran u zasebnom antologijskom svesku, a o toj je temi napisano i nekoliko zapaženih znanstvenih knjiga. Slavko Pijerov nije pjesnik po definiciji, ali je svakako demijurg koji pjesnički razmišlja, koji pjesnički gleda i koji se pjesnički izražava i kad piše prozu. Takav odabir pripovjedačkog instrumentarija osigurava umjetničkom djelu protočnost i mobilnost, lakši pronalazak puta k čitatelju i, ako hoćete, k obožavatelju.

Prozno tkivo unutar knjige *Vilin krig* impregnirano je snažnim emocionalnim nabojem, golemim empirijskim blagom koje nije ostalo zatrpano bez zemljovida na kakvom zaboravljenom otoku ili planinskom mjestu. Zahvaljujući Pijerovu koji je šetao po vlastitu sjećanju i otkidao zaboravu razloge njegova postojanja, mnogi su davni dani i proživljaji predodređeni na trajanje. Unutar korica ove knjige nalazi se uistinu mnogo sentimentata i uspomena oživljenih bez patetike i jobovskog naricanja. Jest, ima tu prisposodba i dogodovština tipičnih za onoga tko ih pripovijeda ili za one na koje se odnose, pa time draškaju znatiželju mnogog čitatelja. S druge strane, univerzalnost izraza i frazeološka aparatura osvježit će sjećanje svakoga od štilaca, koji nakon dugo vremena zapazi kakvu gotovo *zaudobjenu* frazu ili riječ s kojom je već odavno prestao računati.

A propos riječi i izraza koji bi mogli predstavljati opterećenje u praćenju naracije, na kraju knjige pridodan je prigodan glosarij u kojemu se nalazi nekoliko stotina istumačenih dijalektalizama. Taj je dio vrijedan štap što no olakšat će hod svakom pelegrinu, koji odluči se na šetnju među stranicama i listovima Pijerove knjige. Ali će, jednako tako, biti korisnim priručnikom svakome tko bude želio obnoviti leksičku građu drveniškog idioma. Ondje je pohranjena lijepa količina čakavizama i regionalizama, koji služe – kako bi to rekao Joško Božanić – kolektivnoj memoriji otoka Drvenika. A knjiga *Vilin krug* Slavka Pijerova svakako je jak prinos sveukupnom dijalektalnom javljanju na dalmatinskom tlu i umnogome utječe na ljepšu sliku zavičajne nam i baštinske patrimonijalne biblioteke.